

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	20.11.2019
Received / Makale Geliş	21.09.2019	Published / Yayınlanma	21.11.2019

TÜRKİYE’NİN İKTİSADİ KALKINMASINDA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ (DYSY) ÖNEMİ, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ¹

THE IMPORTANCE OF TURKEY'S FOREIGN DIRECT INVESTMENT FOR ECONOMIC DEVELOPMENT (DFCI), PROBLEMS AND PROPOSED SOLUTIONS

Öğr. Gör. Dr. Aziz İLGAZİ

Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, Şanlıurfa / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0003-2939-750X

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1583>

Reference: İlgaži, A. (2019). Türkiye'nin iktisadi kalkınmasında doğrudan yabancı yatırımlarının (DYSY) önemi, sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(44), 3593-3610.

ÖZET

Dünyada meydana gelen hızlı değişimler, farklı coğrafyalarda insanların ekonomik, sosyal ve kültürel tercihlerini değiştirirken, gelişmekte olan ülkeleri de ekonomik, sosyal ve politik alanlarda köklü değişime yönlendirmektedir. Bu köklü değişimi hazırlayan önemli faktörlerden biri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde büyüme ve kalkınmanın temel faktörlerinden biri olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları doğru yönetildiği takdirde ev sahibi ülkelere birçok avantaj sağlamaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu yararları şu şekilde açıklamak mümkündür. Doğal kaynakların verimli kullanılması, toplam kalite yönetiminin üretim ve yönetimde benimsenmesi, enflasyonun düşürülmesi, istihdam artışı, yeni teknolojilerin transferi, ihracatın artışı ve dış ticaret açığının kapatılması, döviz girdisinin sağlanması, marka ve şirket kültürünün önem kazanması.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkelere sağladığı yararlar yanında önemli sorunlara da yol açmaktadır. Bu sorunları yabancı yatırımcının kazancını ülke dışına çıkarması, yabancı şirketlerin ev sahibi ülkelerin yönetimleri üzerinde ekonomik ve politik baskı yapmaları, milli değerlerin ve güvenlik sisteminin zayıflaması, yerli üreticinin piyasadan çekilmesi ve sermayenin rekabet edebilirliğinin zayıflaması şeklinde ifade edilebilir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkelerde önemli bir ekonomik büyüme kaynağıdır, ancak bazı ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları çok düşük oranlarda kalmaktadır. Ev sahibi ülkenin siyasi, hukuki ve ekonomik durumu her zaman yabancı yatırımcılar için uygun olmayabilir. Bu ülkelerden biri, Türkiye'dir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara kadar Türkiye'de dışa kapalı bir ekonomi modeli etkili olmuştur. Bu süreçte birçok ülkeden çok az miktarda doğrudan yabancı sermaye akışı olsa da Türkiye'de ekonomik, politik ve hukuki birçok engel sermaye girişini kısıtlamıştır. Ancak, 1980'li yıllardan sonra Türkiye dışa açık bir ekonomi politikası ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye akışında önemli bir başarı elde etmiştir. Bu gün çok uluslu şirketlere ait önemli bir sermayenin Türkiye'de yatırımları bulunmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamında, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye'nin iktisadi kalkınmasına katkıları ve sermaye girişinde yaşanan engeller, sebepleri ve sonuçları ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY), Dışa kapalı Ekonomi, İktisadi Kalkınma

ABSTRACT

While rapid changes in the world change the economic, social and cultural preferences of people in different geographies, they lead the developing countries to fundamental changes in economic, social and political fields, as well. One of the vital factors giving pave to this radical change is foreign direct investment.

¹ Bu makale, 4. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresi 29 Kasım-1 Aralık 2019 Şanlıurfa'da, bildiri olarak sunulmak üzere kabul edilmiştir.

Foreign direct investment, which is one of the main factors of growth and development in developing countries, provides many advantages to the host countries if it is properly managed.

Foreign direct investment contributes significantly to the host countries in terms of economic and social development. These advantages can be explained as following; efficient use of natural resources, adoption of total quality management in production and management, reduction of inflation, increase in employment, transfer of new technologies, increase of exports and meet of foreign trade deficit, provision of foreign exchange input, gaining importance of brand and company culture.

Foreign direct investment gives rise to significant problems as well as benefits to host countries. These problems can be expressed as taking the foreign investors' earnings out of the country, foreign companies putting economic and political pressure on the management of the host countries, weakening the national values and security system, withdrawing the domestic producers from the market and weakening the competitiveness of the capital.

Foreign direct investment is an important source of economic growth in developing countries; however, in some countries foreign direct investment remains very low. The political, legal and economic situation of the host country may not always be appropriate for foreign investors. One of these countries is Turkey. From the establishment of the Republic to 1980s, a closed economy model in Turkey was effective. During this period, when compared to other countries, though there was relatively small amount of foreign direct investment flow, various economic, politic and legal obstacles blocked capital inflow in Turkey. However, after 1980s, with the help of open economic policy, Turkey attained a considerable achievement in direct foreign investment flow. Today, many multinational companies have already had substantial investments in Turkey.

In this study, the contribution of foreign direct investment to Turkey's economic development, obstacles faced in capital inflows and causes and consequences have been analyzed.

Keywords: Foreign Direct Investment (FDI), Closed Economy, Economic Development

1. GİRİŞ

1980 yıllardan itibaren önem kazanmaya başlayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY), dünya ticaretinde önemli bir istikrar aracı olarak kabul görmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasında da önemli etkileri olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kaynak yetersizliği yaşayan ve mevcut kaynaklarını üretimde doğru kullanılmayan ülkelerin istikrarlı bir refaha kavuşmaları için önemli bir dış kaynaktır. Dünya ticaretinde hakim olan çok uluslu şirketler tarafından yön verilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, uygun yatırım koşullarına sahip gelişmekte olan ülkelerde uzun süre kalıcı olmaktadır.

Ülkelerin dış ticarete açıklarının azalmasında son yıllarda daha fazla net görülebilen bir etkiye sahip olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkenin makroekonomik değerleri üzerinde ki olumlu katkıları sadece bir sektörle sınırlı kalmamaktadır. Özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde ve bu sektörlerin alt dallarında ülkelere göre sermaye akışı hareketliliği yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Küresel şirketlerin uzun süreli yatırımlarına ev sahipliği yapan ülkelere biri Türkiye'dir. Türkiye ekonomisi 1980'li yıllardan önce daha çok dışa kapalı bir ekonomi politikası izlemiştir. Küreselleşme ile beraber serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan Türkiye ekonomik, sosyal, politik ve hukuki açıdan bir çok değişimi gerçekleştirerek dünya ile bütünleşmeye çalışmaktadır. Ancak, Türkiye'nin dışa açılma politikası bazı dönemlerde ekonomik ve siyasi krizlerden etkilenmiştir. Coğrafi konumundan dolayı mevcut komşularının politik istikrarsızlığı, terör olayları, darbeler, dünyada meydana gelen politik sorunların Türkiye'ye yansması, ABD ve AB'nin Türkiye'ye yönelik tutarsız yaklaşımları dönemsel olarak Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişini kısıtlamıştır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları son 30 yılda, terör olayları başta olmak üzere, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklara rağmen, Türkiye ekonomisinde cari açıkların kapanması, döviz girdisinin artışı, yüksek düzeyde büyüme, işsizlik oranının düşürülmesi, ihracat miktarının artması, dış ticaret açığının kapanması gibi önemli makro ekonomik açıdan olumlu etkileri bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımları düşük faiz ve üretim maliyetleri nedeniyle kârlılık oranları ve büyüme büyüme performansı yüksek, iç talebin canlı olduğu, vasıflı ve yüksek eğitimli iş gücüne sahip olan ekonomilere sahip ülkeleri tercih etmiştir, bu ülkelere biri de Türkiye'dir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, yatırım yapılmaya uygun kaynakların kurum ve şahıslar üzerinden ev sahibi ülkelere transfer edilmesi olarak tanımlanır. Ülkelerin borsalarında işlem gören şirket hisselerinin yabancı yatırımcılar tarafından satın alınması veya ortaklık şeklinde katılımın sağlanması doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak kabul görmez, bu tür yatırımlar ve ortaklıklar portföy olarak tanımlanır.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na (TCMB) göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir başka ülke ekonomisinde bir işletmeyi kontrol ettiği

veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir. Doğrudan yatırımlarda, yatırımcının işletmenin sermayesinde yüzde 10 veya daha fazla paya sahip olması gerekmektedir (URL 4). (Demircan, 2003)'nin yaptığı bir çalışmada ise, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)'ye göre doğrudan yabancı sermayenin tanımı “şahıslar veya şirketlerden oluşan yabancı bir yatırımcının bir şirketin/ işletmenin en az yüzde 10 oranında temsil gücüne sahip olan yatırımları” doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmaktadır.

6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nda, “bir teşebbüsün verimli bir şekilde kurulması, tevsii veya yeniden faaliyete geçirilmesi için hariçten ithal edilen yabancı para, makine, teçhizat, mal, makine takım ve yedek parça, ayrıca lisans ve patent hakları gibi fikri haklar ve hizmetler yabancı sermaye olarak kabul edilmiştir.” (URL-1)

Özcan & Arı (2010: 66-67), çalışmalarında, Dunning (1993)'in doğrudan yabancı sermayenin ev sahibi ülkeye giriş yapması için bazı koşulların varlığından söz ettiği çalışmasında, bu koşulları şu şekilde açıklamaktadır. Firmanın sahiplik avantajına sahip olması; (Ownership), yabancı pazarın yer avantaj sunması (Location) ve içselleştirme avantajının olması (Internalization). OLI paradigması olarak tanımlanan bu koşullar sağlandığı takdirde firmalar diğer ülkelere yatırım yapmaktadır. Sahiplik avantajı, firmaya özgü varlıklardan (ürün, teknoloji, patent, marka) ibarettir. İçselleştirme avantajı, ürünü ya da süreci uluslararası lisanslama ya da franchising yolu ile pazarlamak yerine, söz konusu ülkede birebir üretim yapmak ile sağlanmaktadır. Mekânsal avantaj ise, firmanın üretim yapacağı ülkedeki faktör fiyatlarını, hükümetin ticari düzenlemelerini, döviz kurlarını, kurumsal ve politik istikrarını içermektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı bir ülkede bir şirketi satın almak, yeni kurulan bir şirkete kuruluş sermayesi sağlamak, mevcut bir şirketin sermayesini arttırmak ve bu şekilde yapılan yatırımlar vasıtası ile bir ülkede bulunan şirketlere teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde taşıyan yatırımlardır (Karluk, 2001:100).

3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ YARARLARI

Doğrudan yabancı sermayenin ekonomik kalkınmaya olan etkilerinin önemi ilk kez küreselleşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Küreselleşme sürecinde teknoloji transferi, üretim sistemleri, modern yönetim anlayışları, kalite standartları, beşeri sermaye ve bilgi aktarımı gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine olumlu katkılar yapmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye bu katkıları gelişmiş ülkelere geliştirmekte olan ülkelere doğru taşımakta aracı olmaktadır. Doğrudan yabancı sermayenin yararlarına rağmen, yabancı sermayeye karşı bazı ülkelere karşıt gruplar ortaya çıkmış ve sermayenin girişini engellemeye çalıştıkları görülmektedir.

Yerli yatırımcıların sayı olarak az olması, yatırım yeteneklerinin gelişmemiş olması, ulusal kaynakların kıtlığı, firmaların uzmanlık gücünün zayıflığı gibi olumsuzluklar dikkate alındığı takdirde, tüm eleştirilere rağmen doğrudan yabancı sermaye yatırımının ekonomik büyümeyi belirleyen kilit bir değişken olması kaçınılmazdır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları çok uluslu şirketlerin uluslararası üretimlerini genişletmelerinin temel dayanak noktasını oluştururken, sermaye açığı olan ülkelere de önemli bir dış kaynak oluşturmaktadır. Dış kaynak ihtiyacı olan ülkelere ayrıca teknoloji transferi, yönetim bilgi sistemleri, pazarlama teknikleri, know-how, patent-lisans gibi mali olmayan olanaklar da sunmaktadır (Mallampally & Sauvant, 1999). Gelişmekte olan ülkeler Dünya pazarlarında rekabet etmek ve ekonomik kalkınmalarını sürdürmek için doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekmek için önemli çabalar sergilemektedir. Çünkü yabancı iştirakler ile yerli firmalar arasındaki arz ve dağıtım bağlantıları arttıkça yerli firmaların yabancı firmaların varlığından dolayı rekabet etme güçleri ve yetenekleri artacaktır. Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olarak 1980'li yıllardan itibaren ekonomik krizlerle mücadele ederken diğer taraftan yabancı sermayenin ülkeye akışını artırmak için politikalar üretmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kurumsal gelişme arasındaki ilişkiyi araştıran (Bevan, Estrid ve Meyer ,2004), doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kamu kurumlarının kalitesini de olumlu etkilediği görüşünde birleştikleri görülmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları her ülkede makroekonomik değerlere farklı düzeyde katkılar sağlamaktadır. Bu farklılık, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde mevcut verilerden kaynaklanmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bilgi aktarımı, teknolojik gelişme, iş bölümü/uzmanlaşma, araştırma/geliştirme gibi sektörleri güçlendirecek konularda ev sahibi ülkeye sağladığı destek, büyüme ve kalkınma üzerinde kısa dönemde gözlenmesi güç olsa da, uzun dönemde net görülebilir etkiler yapmaktadır. Ev sahibi ülkenin yabancı sermayeye karşı olan duyarlılığı ve ekonomik politikaları katkının zincirleme bir fayda yaratmasını sağlayabilir. Çalışma teknikleri ve insan kaynakları açısından yeni bir çalışma sistemi oluşturulabilir, bu durumda iş gücünün niteliğinde iyileşmeler söz konusu olacaktır. Üretim faktörleri üzerindeki etkileri ile üretimde dünya kalite standartlarına ulaşılabilir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile başka bir ülkede yatırım yapan şirketlerin faaliyetleri o ülkede sadece mal satmakla sınırlı kalmamaktadır, başka ülkeye yatırım yapan şirketler, yeni pazarlara açılmak, hammadde ve ucuz iş gücü avantajını kullanmak, geldiği ülkenin içinde bulunmadığı bazı ekonomik birliklere gümrüksüz ürün satışı yapmak, ulaşım maliyetlerini azaltmak ve diğer pazarlarda paylarını artırmak gibi çok avantaj elde edecektir (Göçer ve Peker, 2014; 88).

Bir firmanın doğrudan yurtdışına yatırım yapmasının sebepleri sayısız ve heterojendir. Doğrudan yatırım dış pazarlardaki fırsatlarından yararlanmak, iç pazardaki konumunu pekiştirmek, kapsam veya ölçek ekonomileri elde etmek, daha ucuz hammaddelerden yararlanmak, düşük vasıflı veya düşük maliyetli çalışanları kullanmak gibi avantajlar sunmaktadır (Calò ve Pizzutilo, 2014).

Teknolojik gelişmeler firmaların uluslararası üretim ağlarını koordine etme becerisini geliştirmiştir. Daha fazla sayıda firma, genel rekabet edebilirliklerini arttırmak için kendi güçlü yönlerini tamamlamak üzere insan kaynakları, altyapı ve pazar erişimi gibi yerel portföyleri geliştirmektedir. Doğrudan yabancı yatırım kaynak arayışı ve verimlilik arayışı ile ilgili geleneksel nedenlere rağmen, firmaların daha geniş rekabet gücünü artırıcı stratejiler kazandırmaktadır. Yabancı iştirakçilerin büyük ölçüde özerk üretimine dayanan geleneksel tek başına stratejilerinden, üretim seviyesindeki sınırlı sayıda güçlü bağlantıya dayalı basit entegrasyon stratejilerine kadar üretim sürecini karlı hale getirmektedir (Mallampally & Sauvant, 1999).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkelerde önemli kaynakların ekonomiye kazandırılmasında etkilidir. Bu etkiden dolayı doğrudan yabancı sermayeye olan talep artmakta ve önem kazanmaktadır. Ülke ve firma açısından doğrudan yabancı sermaye yatırımını önemi şu şekilde açıklanabilir; ülke açısından bakılacak olursa, liberal piyasa ekonomisi ve ekonomik küreselleşme, refah sağlayan varlıkların artan hareketliliği, doğrudan yabancı sermayenin maliyetlerinin ve faydalarının ülkeler tarafından kabul görmesi, gelişmiş ve yeni endüstrileşmeye başlayan ülkeler arasındaki yakınlaşma ve kalkınma sürecine giren ülke sayısındaki artış, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemini artırmaktadır. Firma açısından analiz edilecek olursa, doğrudan yabancı sermaye yatırımları için yeni yatırım alanlarının ortaya çıkması, ulusal ve uluslararası avantajların dengelenme ihtiyacının daha fazla ortaya çıkması, küresel şirketler arasında rekabetin artması, küresel pazarlara daha fazla ulaşma ihtiyacının artması, düşük maliyetli üretim faktörlerine ulaşmada artan rekabet baskısı, ulaşım maliyetlerinin azalması ve iletişim olanaklarının hızlı gelişmesi ve kolaylaşması gibi gelişmeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemini artırmaktadır (Dunning, 1994).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkelerde ihracat üzerinde önemli etkileri ile ekonomik büyümeye katkılar sağlamaktadır (Şimşek, 2003: 43-44)'e göre, ihracat artışı ise ülke ekonomilerine şu katkıları yapmaktadır:

- İhracat rekabeti artırır,
- Dış ticarete verimlilik artışı,
- Yeni teknolojilerin ekonomiye kazandırılması,
- Yeni pazarlara ulaşmak,
- Yeni üretim sistemlerinin transfer edilmesi,
- Döviz girdisinde artış sağlanması,
- İhracat artışı,
- Ülkede bulunmayan ve yerli üretimde önemli bir rol oynayan kaynakların ve sermaye mallarının ithalat kapasitesini genişleterek ekonomik büyümede itici bir güç kazandırmak.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülke ekonomisine olumlu etkileri yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır, ev sahibi ülkede cari işlemler açığının ortaya çıkma ihtimali yüksek olacaktır (Göçer ve Peker, 2014; 88).

Türkiye, doğrudan yabancı sermaye yatırımları için her ülkede olduğu gibi kendi iç ekonomik gelişmesine uygun şekilde ulusal politikalar oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmek amacı ile oluşturulan politikalar ayrıca yasal düzenlemelerle desteklenmektedir. Her ülke kendi ulusla mevzuatı ve ekonomik yapısına göre düzenlemeler yapmaktadır. Bu ekonomik ve hukuki düzenlemeler, sermaye ve tasarruf yetersizliği yaşayan ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmasını kolaylaştırmaktadır. Türkiye, cumhuriyetten sonra günümüze kadar yabancı yatırımcı çekmek amacı ile hem politika oluşturmada hem de yasal düzenlemeler açısından ulusal politikalarında önemli değişimler yapmaktadır.

1980 askeri darbeden sonra kurulan sivil hükümetin çabaları Türkiye'nin dışa açık ekonomik politikalar sürdürmesini sağlamaya çalışmıştır. Daha sonraki yıllarda 1994 krizi, 1994 kararları, 1997 Meksika Krizi, 1998 Asya Krizi, 1999 Rusya Krizi ve 1999 Depremi, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri, 2007 ve 2009 krizleri, 2017 darbe girişimi Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye akışını önemli ölçüde kısıtlayan gelişmelerdir. Bu dönemlerde azalan doğrudan yabancı sermaye akışı etkisini dolaylı olarak göstermiştir. Cari açıkların kriz dönemlerinde daha çok artışı yabancı sermayeye olan ihtiyacın şiddetini artırmıştır. Doğrudan yabancı sermaye ile cari açıklar arasında bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları Türkiye'de cari açıkların azalmasında etkili olmuştur.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları serbest ticaretin yaygınlaşmasında da etkilidir. Yabancı sermaye akışı ile teknoloji transferi, yeni mal ve pazarlara ulaşım, pasif üretim faktörlerinin aktif hale getirilmesi, kaynakların ve varlıkların üretimde etkin kullanımı, üretim ve ticarete yeni becerilerin kazanılması gibi gelişmeler Türkiye ekonomisine ivme kazandırmıştır.

4. YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye, yabancı sermayenin ülkeye girişini kolaylaştırmak ve teşvik etmek amacı ile "6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" nu kabul etmiş ve bu kanun 18 Ocak 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun 2. maddesinde yabancı sermaye "bir teşebbüsün verimli bir şekilde kurulması, tevsii veya yeniden faaliyete geçirilmesi için hariçten ithal edilen yabancı para, makine, teçhizat, mal, makine takım ve yedek parça, ayrıca lisans ve patent hakları gibi fikri haklar ve hizmetler yabancı sermaye olarak kabul edilmiştir." şeklinde tanımlanmıştır (URL 15).

Dönemin şartlarına göre serbest piyasa kuralları içeren ve yabancı sermaye hususunda birçok önemli kuralı ilk defa kabul eden "6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" yatırım ortamının gelişmesi, yeni ihtiyaçların ortaya çıkması, Avrupa Birliği'ne uyum çabaları ve yeni reformlara rağmen, yetersiz kalmıştır (Gökyayla ve Sürel, 2004). 6224 Sayılı Kanun'un serbest piyasa kurallarını içermesine rağmen, her iktidar döneminde yabancı sermayeye karşı farklı uygulamalara yer verilmiştir. Bu süreçte, serbest piyasa ekonomisi yerine ithal ikameci ekonomi politikalarının benimsendiği görülmektedir. Bu tür uygulamalardan dolayı 1980 yılına kadar yabancı sermaye birikimi beklenen şekilde gerçekleşmemiştir. Türkiye'de 1980 öncesi ithal-ikameci bir ekonomi politikasının varlığı yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini kısıtlamıştır. 1980 yılında gerçekleşen askeri darbeden sonra kurulan sivil hükümet dışa açık bir ekonomi politikası dâhilinde ithal ikameci bir ekonomiden, serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Bu tercih ile Türkiye'nin ekonomi politikaları ve hukuk sistemi aşamalı olarak liberal ekonomiye ve Batıya uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Dışa açık politikalar ve uygulanan liberal yaklaşımlar ısrarla her sektörde uygulanmıştır. Hükümetin dışa açık politikaları özelleştirme sistemini ekonomiye kazandırarak yabancı yatırımcıyı ve özel sektörü teşvik etmiştir.

Türkiye'nin dışa açılmasında "24 Ocak 1980 Kararları" da etkili olmuştur. 1980 yılında yeni bir düzenleme ile ekonomiye yabancı sermaye katkısını sağlamak için "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" yürürlüğe girmiş, ancak bu kararname uygulamada meydana gelen aksaklıkların giderilmesi ve Avrupa Birliği'ne uyumu kolaylaştırmak amacı ile 1992 ve 1995 yıllarında olmak üzere iki kez revize edilmiştir.

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımına yönelik en kapsamlı değişim, 2003 yılında kabul edilen "4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" ile yapılmıştır. Avrupa Birliği normlarına uyum

sağlamaya yönelik çalışmalara zemin hazırlamak ve yabancı sermayenin ekonomiye katkılarını hızlandırmak ve kolaylaştırmak amacı ile yapılan bu köklü değişim, Türkiye ekonomisi için uluslararası yatırımlar açısından da ilk önemli düzenleme olarak kabul edilebilir. Kanunun birinci maddesi, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi ve yabancı yatırımcıların haklarının korunması, ikinci maddesi ise yabancı yatırımlara konu olan sermaye, mülkiyet hakları, patent, şirket kuruluşları ve hukuki süreçleri açıklamaktadır.

Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımlarını teşvik etmek, yabancı yatırımcıların ekonomik, sosyal ve hukuki haklarını korumak, yatırımcı ve yatırım tanımlarını küresel standartlarda korumak, doğrudan yabancı yatırımlar için onaya dayalı bir sistem yerine bildirim dayalı bir sistem kurmak, tesis edilen politikalar ve prosedürler vasıtasıyla doğrudan yabancı yatırımların hacmini artırmayı amaçlayan 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) Kanunu, 2003 yılından günümüze kadar Türkiye ekonomisi için önemli derece yabancı sermayenin akışına kolaylık sağlamıştır.

Yatırımların teşvik edilmesi ve korunmasına yönelik ikili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye, 1962 yılından sonra karşılıklı yatırım potansiyeli yüksek ülkelerle işbirliğine gitmiştir. Türkiye ikili anlaşmalarla taraf ülkelerle sermaye akışını artırarak istikrarlı bir yatırım ortamı sağlamayı amaçlamıştır. Uluslararası tahkim hükmüne sahip bu anlaşmalar, yatırımcılar ve ev sahibi ülke arasında doğabilecek anlaşmazlıkların en etkin biçimde çözülmesine ilişkin çözüm yollarını etkinleştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye, 105 ülke ile "İkili Yatırım Anlaşması" imzalamıştır. Ancak Türkiye, uluslararası bir anlaşmanın ulusal hukuk sisteminin bir parçası haline gelmesi için onaylanması ve yayımlanmasının gerektiği düalist bir ülkedir. Bu kapsamda, söz konusu 105 İkili Anlaşmanın şu ana kadar 80 tanesi yürürlüğe girmiştir. Çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmaları çerçevesinde Türkiye, 83 ülke ile herhangi iki ülkeden birinde ödenmiş olan bir verginin, diğer ülkede ödenmesi gereken vergiden düşülmesine ve bu yolla çifte vergilendirmenin önlenmesine olanak tanıyan Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları imzalamıştır (URL 2).

1996 yılında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında herhangi bir gümrük kısıtlaması olmadan ticaret yapmaya imkân tanımaktadır. Serbest Ticaret Anlaşması yapmış olan Türkiye, birçok mal ve hizmete yönelik tarife, kota ve tercihlerin ortadan kaldırılmasına izin verdiği bir serbest ticaret alanı oluşturmuştur. Düşük maliyetli bir ulaşım ve iyi eğitilmiş bir iş gücü avantajına sahip olan Türkiye sadece AB ülkeleri için değil, Kuzey ülkeleri, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine ulaşmak için ayrıca önemli üs olarak birçok ülke için avantaj sağlamaktadır (URL 2).

5. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Coğrafi konumu, sahip olduğu hammadde kaynakları ve geniş pazarı ile Batı ve Doğu arasında bir köprü olan Osmanlı Devleti, duraklama ve çöküş sürecinde sömürgeci Batılı ülkelerin ekonomik sömürülerine maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlayan faktörlere ayrıca işgaller, askeri ve ekonomik baskılar da etkili olmuştur. Osmanlı Devleti çöküşün etkilerini en ağır şekilde yaşarken, Batılı ülkeler, sanayileşme süreçlerinde gelişmelerini devam ettirecek ham madde ihtiyaçlarını karşılamak için sınırları dışında arayışlarına devam etmiştir. Batılı ülkelerde başlayan makineleşme sürecinde hammadde arayışları, sömürgecilik dışında karşılıklı olarak ülkelerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla devam etmiştir. Dış ticaretin temelini oluşturan hammadde arayışlarındaki karşılıklı yapılan bu anlaşmalar, gelişmiş ülkelerin lehine gelişme göstermiş olsa da, bazı ülkeler için hayati önem taşımaktadır.

İlk sanayileşme hareketlerinin başladığı İngiltere, yakın coğrafyası ile ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Batılı ülkeler ulusal ekonomilerinin geleneksel yapılarını korumaya çalışırken, diğer taraftan da İngiltere'nin sanayileşme sürecine uyum sağlamaya çalışmıştır. Ancak, Osmanlı Devleti İngiltere'nin sanayileşme sürecinde yakın coğrafyası ile olan ticari ilişkilerine karşı duyarsız kalmıştır. Geleneksel ekonomik ve sosyal yapısı ile ayrıca Batıya karşı da kapalı kalarak sıkı bir koruma politikası uygulamıştır.

Osmanlı Devleti, Batının ekonomi, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerinden uzun süre uzak kalmayı tercih etmiştir. Buna rağmen, İngilizler 1838 yılında Osmanlı Devleti ile Serbest Ticaret Anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma ile Doğu ile Batı arasında geçiş köprüsü olan Osmanlı Devleti'nin iç pazarları Batılı ülkelere açılmıştır. Bu anlaşma ayrıca Osmanlı Devleti'nin dış ticaret gelirlerini de

ortadan kaldırmış ve Osmanlı Devleti'nin borç yüküne yeni borçların eklenmesine yol açmıştır. Sürekli artış gösteren borçların ağırlığı, Osmanlı Devleti için yabancı sermaye arayışının başlamasına zemin hazırlamıştır (Karluk, 2009).

Eldem (1994: 127-128) ve Pamuk (1994: 85-87), Osmanlı Devleti'ne yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelere göre yoğunluğunu ifade ettikleri çalışmalarında; İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Osmanlı ekonomisine en yoğun sermaye transferi yapan ülkeler olduğu ifade edilmektedir. İngiltere ve Fransa, 1850'li yıllarda Osmanlı Devleti'ne en fazla doğrudan yabancı yatırım yapan iki ülkedir. 1890'da Almanya'nın yatırımlarının İngiltere'den daha fazla olduğu görülmektedir. Almanya'nın 1914 yılında Osmanlı Devleti'ne doğrudan yabancı yatırımların payı yüzde 27,8'e çıkarken, İngiltere'nin payı yüzde 15,2, Fransa'nın ise yüzde 50,1 dolayında gerçekleşmiştir. ABD, Belçika, Avusturya ve İsviçre'nin payı yüzde 6,9 olarak gerçekleşmiştir (Yavan ve Kara, 2003).

İstanbul ve İzmir yabancı sermaye yatırımlarının en yoğun olduğu iller olarak görülmektedir. Deniz yolu taşımacılığının gelişmiş olması, iki ilin uluslararası limanlara sahip olması, ayrıca bu illere yapılan demir yolu yatırımları da yabancı sermaye yatırımlarının her iki ilde yoğunlaşmasını teşvik etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gün mevcut Türkiye sınırları içine 1914 yılında yapılan yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 63,1'i demiryollarında yapılmıştır. Bankacılık ve sigortacılık alanında yapılan yatırımların payı yüzde 12,7 ve sanayi, ticaret, havagazı, su, elektrik, telefon, şehir içi deniz taşımacılığı, tramvay ve belediye hizmetlerinin toplam payı yüzde 5 dolayında gerçekleşmiştir (Yavan ve Kara, 2003: 25).

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde Atatürk'ün yaptığı konuşmada, Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı yatırımlarla ilgili ilk temel politikaları açık ve net görmek mümkündür. Atatürk'ün yabancı sermaye ile ilgili hem kabullenici hem de tedbirli yaklaştığı konuşması;

“Efendiler, ekonomi sahasında düşünürken ve konuşurken zannedilmesin ki, biz yabancı sermayesine düşman bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışma ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bundan dolayı kanunlarımıza bağlı olmak şartıyla yabancı sermayelerine gereken güvenceyi vermeye her zaman hazırız ve isteriz ki, yabancı sermayesi bizim çalışmamıza ve var olan ama yetersiz kalan servetimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı sonuçlar versin; fakat eskisi gibi değil. Gerçekten geçmişte ve özellikle Tanzimat devrinden sonra, yabancı sermayesi memlekette üstün bir yere sahip oldu. Ve ilmi manasıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medenî devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye buna uyamaz. Burasını esir ülkesi yaptıramaz.” (URL 3).

Atatürk bu konuşmasında, Türkiye'nin çok emek ve sermayeye ihtiyacı olan bir ülke olduğu dikkat çekmektedir. Ancak Atatürk, yabancı yatırımcıların kanunlara uyması ve saygı göstermesi koşulu ile sermayelerine teminat verileceğini beyan etmiştir. Türkiye'nin yabancı sermayeye bakış açısını bu yaklaşımla ifade eden Atatürk'ün sözleri, Cumhuriyetin kuruluşunu tesis eden asker ve sivillerin doğrudan yabancı sermayeye bakış açılarının odak noktası olarak kabul görmüştür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'ye yatırım yapmak için teşvik edilmesine rağmen, Atatürk'ün vefatından sonra Türkiye'yi yönetenlerin yabancı sermaye konusundaki politikaları bilim ve mantıktan uzak kalmıştır. Kuşku, çekince ve engelleyici bir yaklaşım sergileyen yöneticiler, devletleştirme ve millileştirme çalışmaları ile yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini engellemiştir (Karakoyunlu, 1981: 423; Karluk, 1983).

Türkiye'de yabancı sermayede kapalı bir politika uygulaması Atatürk'ün son altı yılında belirgin hale gelmiştir. Bu durum, daha çok 1931 yılında uygulanan dışa kapalı politikalar ve devletçilik anlayışından kaynaklanmaktadır. (Tezel, 1994: 107)'in yaptığı bir çalışmada, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete 94 adet yabancı sermayeli şirketin intikal ettiği görülmektedir. Bu şirketlerin yüzde 62'si demiryolu, yüzde 16'sı bankacılık, yüzde 8'i liman ve belediye hizmetleri, yüzde 6'sı ticaret, yüzde 5'i madencilik, yüzde 3'ü imalat sanayinde faaliyet göstermiştir. Toplam sermayeleri 63,4 milyon sterlin olan bu şirketlerin sermaye dağılımları analiz edilecek olursa, yüzde 45'i Almanlara, yüzde 17'si Fransızlara, yüzde 17'si İngilizlere, yüzde 4'ü Belçikalılara, yüzde 2'si Amerikalılara, yüzde 6'sı diğer ülkelere ait olduğu görülmektedir.

Ülkelerin iç hukuk yapısı, ekonomik ve politik istikrarı, idari ve etnik yapısı, güvenlik, bürokrasi ve yargı sistemi, sosyal ve kültürel yapısı, yabancı bir ülkeye yatırım yapacak yabancı kişi ve kuruluşların dikkat ettikleri öncelikli konulardır. Bu konular dışında, yabancı yatırımcıya göre ev sahibi ülke seçiminde ülkenin maliye ve para politikaları, büyüme oranı, emek piyasası ve iş gücünün nitelikleri, asgari çalışma ücretleri, sosyal güvenlik sistemi, doğal kaynakların durumu ve kullanılabilirliği, iç ve dış pazar hacmi, ulaşım, kamusal teşvikler, vergi oranları ve bankacılık sistemi gibi birçok konu yabancı yatırımlar için önem arz etmektedir.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de dış kaynaklara ihtiyacı bulunmaktadır. Dış kaynak arayışları içinde olan Türkiye ekonomik, sosyal ve toplumsal yapısına göre politikalar ve yasal düzenlemeler dâhilinde yabancı yatırımcılara önemli teşvikler sunmuştur. Bu amaçla, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ilk adımlardır.

Hukuki açıdan yapılan ilk düzenleme ise 1951 yılında kabul edilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonraki yıllarda yabancı sermayeye duyulan ihtiyaca rağmen ülkede temel sanayi alanlarında aktif olarak üretim yapan önemli şirketlerin olmaması yabancı sermayenin ülkeye girişini özendirmemiştir. Çoğu devlete ait olan ulusal sermaye yatırımları iç pazara yönelik talebi karşılamaktan öteye gitmemiştir.

Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinden başlayarak cumhuriyet dönemine ve günümüze kadar gönüllü kar amaçlı yabancı sermaye akışlarının yanında zorunlu yabancı sermaye akışları da gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde kaybettiği topraklarda yaşayan Müslüman Türkler, kimlik ve inançlarından dolayı Anadolu topraklarına zorunlu olarak göç etmiştir. Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlardan kitlesel göçler yolu ile gelen sayıları milyonlarla ifade edilen göçmenlerin arasında bulunan çok sayıda soydaş sermayeleri ve yetenekleri ile ekonomiye önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye'ye zorunlu kitlesel göç yolu ile göçmen olarak gelen soydaşların sermayeleri ile kurulmuş ve bu gün uluslararası şirket olarak bilinen çok sayıda şirket bulunmaktadır. Farklı sektörlerdeki yatırımları ile bu şirketler Türkiye'de istihdam, vergi ve dış ticarete önemli katkılar sağlamaktadır. Göç yolu ile gelen yabancı sermaye akışı, Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinden günümüze kadar devam etmiştir. Son olarak, Suriye'den gerçekleşen göç 15 bin dolayında kurulan şirket vasıtası ile doğrudan yabancı sermaye akışına önemli katkılar sağlamıştır.

Türkiye, politik ve ekonomik amaçlı çok sayıda göç hareketine ev sahipliği yapmıştır. Bu göçler, Türkiye ekonomisine ekonomik ve sosyal açıdan büyük maliyetler yüklemiştir, ancak göçlerin ekonomiye olumlu katkıları da söz konusudur. Balkan göçleri, Kafkasya göçleri, Yahudi göçleri ve Ortadoğu göçlerinin olumlu/olumsuz katkıları gibi, 2011 yılında Suriye kaynaklı gerçekleşen kitlesel göçün de olumlu/olumsuz katkıları bulunmaktadır. Olumlu katkılardan biri doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile kurulan şirketlerdir. Bu şirketlerin çoğu ihracatçı firma statüsünde üretim ve ticaret yapmaktadır. Diğer bir olumlu katkısı ise, farklı yetenek ve bilgiye sahip iş gücünün çalışma hayatına sağladıkları katkıdır. Her ne kadar Suriyeli sığınmacıların yük olduğu yönünde toplumda algılar oluşmuş olsa da, hem sermayeleri ile hem de emekleri ile Türkiye ekonomisine katkıları bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisi Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar birçok kriz ve darbeye maruz kalmıştır. Avrupa ve Ortadoğu coğrafyası arasında kendi özgü bir ekonomik modele sahip olan Türkiye, 1960 ve 1980 yıllarında iki önemli askeri darbe yaşamıştır. Bu iki darbe ekonomik ve politik açıdan yabancı sermayenin ülkeye girişini uzun yıllar engellemiştir. Daha sonra toparlanma sürecinde önemli gelişmeler sağlayan Türkiye ekonomisi, Dünyada istikrarlı gelişme gösteren ülkeler arasında yer almıştır. Ancak, 2001 yılında meydana gelen küresel kriz hızlı bir performans sergileyen Türkiye ekonomisi için önemli kayıplara neden olmuştur. Buna rağmen, dışa açık bir ekonomi modeli ile kamu iktisadi işletmelerini özel sektöre devrederek kamu sınırını ekonomi alanında daraltmış bir ülke olan Türkiye, bu gün güçlü ekonomisi ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından hem güvenli hem de karlı bir ülke olarak batı ekonomileri ile rekabet edebilir duruma gelmiştir.

Kamu maliyesine yönelik yapılan düzenlemeler, mali piyasalara istikrar sağlamaya yönelik reformlar, sanayi ve tarım sektörlerine uygulanan teşvikler Türkiye'de özel sektörün alt yapısını güçlendirmiştir. Son yıllarda enerji sektörüne yapılan yatırımlar Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığını azaltmıştır. Sermaye piyasasına getirilen düzenlemelerle de yabancı yatırımların akışı hızlandırılmıştır.

2001 yılında meydana küresel ekonomik krizden sonra hızlı bir performans sergileyen Türkiye, ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik uyguladığı reformlarla, 2009 yılında dünya ekonomisinde meydana gelen daralma sürecinde, yetersiz de olsa başarılı bir performans sergilemiştir. 2009 yılında dünya ekonomisinde meydana gelen daralma daha çok gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde bir daralma yaratmıştır, aynı süreçte gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri az da olsa gelişimlerini devam etmiştir, Türkiye bu ülkelerden biridir.

Türkiye 2001 krizinden sonra dört konuda bir ekonomik program uygulayarak makroekonomik istikrarı sağlamaya çalışmış ve başarılı bir toparlanma sürecine girmiştir. Bu konuları ve çalışmalarını şu şekilde özetlemek mümkündür; birincisi, sıkı bir maliye politikası uygulayarak kamu maliyesinde disiplinli hareket edilmiştir. İkincisi, Merkez Bankası dalgalı kura eşlik eden bir sıkı para politikası uygulamıştır. Üçüncüsü, kamuda kısa vadede sağlanan tasarrufları uzun vadede sürdürülebilir kılacak yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir. Dördüncüsü, bankacılık alanında yapılan reformlarla verimsiz çalışan bankalar tasfiye edilmiş, bankaların kamu açıklarını finanse ederek ve bağlı oldukları grubun kaynaklarını kullanarak ayakta durmak yerine firmaları kredilendirdikleri “büyüme-dostu” bir yapıya kavuşmaları için ihtiyaç duyulan düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (TEPAV; 2007).

2001 ve 2009 yıllarında arasında da kriz yaşayan Türkiye, uyguladığı mali politikalar ve yapısal reformlar sonucu hızlı bir gelişme sürecine girmiş ve 2011 yılında yüzde 11,1 (TOBB Raporu, 2017: 23) oranında yüksek bir büyüme göstermiştir. Türkiye ekonomisi 2009 yılındaki daralma sürecinde yüzde 4,7 oranında, 2009 yılı daralma sürecinden sonra ise yüzde 8,9 oranında büyüme sergilemiştir (Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği Raporu, 2010). Türkiye'nin yüksek düzeyde büyümesi doğrudan yabancı sermaye yatırımcıların iştahını kabartmış ve 2011 yılından itibaren Türkiye'ye yabancı sermaye akışında önemli artışlar meydana gelmiştir.

2008 ve 2009 yıllarında ortaya çıkan küresel mali kriz nedeni ile çok sayıda ülkenin ekonomisi yavaşlama ve küçülme sürecine girmesine rağmen, G-20 ülkeleri arasında ekonomik ve politik istikrarı ile olumlu bir görünüm sergileyen Türkiye ekonomisi, 2008 yılındaki yavaşlama ile 2009 yılındaki küçülmeden sonra 2010 yılında yüzde 9,2 dolayında büyüme göstermiştir. Türkiye bu büyüme ile Çin'den sonra Dünyada büyüme hızı en yüksek ikinci ülke, Avrupa ülkeleri arasında ise en hızlı büyüme oranına sahip ülke olmuştur. Kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYH), 2011 yılı sonunda 10 bin 469 Dolara yükselmiştir (Özbalcı, 2015: 89).

Son yıllarda istikrarlı ve yüksek bir büyüme sergileyen Türkiye ekonomisi, mevcut performansı ile dikkat çekmektedir. Bu istikrarlı büyümenin arkasında yapısal reformlar, para ve mali politikalarla desteklenmiş makroekonomik programların başarısı bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinin dinamik sektörleri olan ulaşım, enerji, iletişim teknolojileri, turizm, sağlık ve imalat sektöründe güçlü bir alt yapı oluşturulmuştur.

Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sektörlere göre dağılımı analiz edilince daha çok istikrarlı sektörler için yatırımlar yapıldığı görülmektedir. Bu sektörler arasında sanayi ve hizmet sektörleri ön plana çıkmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha çok gelişmekte olan istikrarlı ülke ekonomilerini tercih etmektedir. Son yıllarda enerji sektörü, turizm, otomotiv, imalat ve teknoloji yatırımları dikkat çekmektedir.

Türk Telekomun 2000 yılında (yüzde 55 hissesi), Petrol Ofisi 2006 yılında Erdemir'i, 2008 yılında PETKİM'i özelleştirmiştir (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 2009). Enerji üretim varlıklarının özelleştirilmesinde başarılı çalışmalar yapan Türkiye, yatırım çekmek amacı ile ihtiyaç arz eden koşulları hayata geçirmiştir. Yatırımlar için uygun hale getirilen enerji sektörüne özel şirketlerin ilgisi artmış ve yatırım payları da kısa sürede 2002 yılında yüzde 32'den, yüzde 75'e (2017 yılı) kadar yükselmiştir (URL 2).

Türkiye ekonomisi Batı, Doğu, Kuzey ve Güney arasında ticaret açısından stratejik bir öneme sahiptir. Büyük enerji tüketicisi ve tedarikçisi birçok ülke için önem arz eden Türkiye, başka bir ifade ile dünyada bölgesel bir enerji üssü olarak bilinmektedir. Güney ve Kuzey petrol boru hatları, Kuzey'den gelen gaz boru hatları, hidrokarbon rezervleri, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının stratejik önemi, Türkiye'nin enerji fiyatları üzerindeki kontrolünün artmasını sağlamıştır.

Kamu politikaları oluşturulurken daha rekabetçi, güçlü ve istikrar vadeden özel sektör yaratmayı planlayan Türkiye, özelleştirme çalışmalarına ara vermeden devam ederken, özel sektör desteği ile 2003 yılından sonra enerji sağlama alanında da önemli reformlara imza atmıştır.

Ernst&Young'un, "Baromed 2008 Yatırım Çekiciliği" araştırmasında Türkiye, 17 ülke arasında "Çekicilik Şampiyonu" olmuştur. Araştırmada, sanayi ve hizmet yatırımları için rekabetçi bir konumda olan Türkiye'nin, katma değer sağlayan faaliyetleri ve araştırma geliştirme yatırımları ile Avrupa-Akdeniz bölgesinin güney kısmında yer alan ülkeler arasında umut veren bir ülke olduğu ifade edilmektedir (URL 18). ABD'nin The Wall Street Journal (WSJ) Gazetesi, Türkiye enerji sektörünün yatırıma açık ve gelecek vadeden bir sektör olduğuna vurgu yapmıştır. 2008 yılında yüzde 19,9 oranında (DHA, Temmuz 2008) doğrudan yabancı sermaye girişinin yapıldığı Türkiye ekonomisinde, özel sektörün dünya ekonomisi içindeki performansı gelişmiş ülke ekonomileri ile rekabet edecek derecede güçlü gelişme sergilemiştir.

2001 yılında, Türkiye'de faaliyet gösteren 5 bin 841 yabancı sermayeli şirketin 136'sı tarım sektöründe, 89'u madencilikte, 50 şirket ise enerji sektöründe faaliyet gösterirken, bin 458'i imalat ve 4 bin 108'i hizmet sektöründe faaliyet göstermiştir (Bayraktar, 2003: 61).

2015-2016 döneminde ekonomik büyüme oranlarında görülen düşüş ise küresel ekonomik sorunların yanında 15 Temmuz kalkışmasının da etkileri olarak görülebilir. Darbelerin Türkiye ekonomisine olan olumsuz etkileri cumhuriyetten günümüze kadar devam etmektedir. 1980 yılında doğrudan yabancı sermaye akımlarını (0.02) gibi sıfırlanması, ekonomik büyümenin (yüzde -2,4) oranında gerilemesi (Tablo 1) yine bir askeri darbenin (12 Eylül 1980) olumsuz etkileri olarak düşünülebilir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye miktarı 2000 yılından önce bir milyar doların altında kalmıştır, ancak 2005'ten 2008'e doğru 10 milyar dolardan, 19,9 milyar dolara hızlı bir artış göstermiştir. Bu dönemde özelleştirme uygulamaları da etkili olmuştur. Özelleştirme çalışmalarına karşı oluşan tepkiler ve hukuki engellemeler dönemsel olarak yabancı sermayenin akışını kısıtlamıştır. Kısıtlama ve engellemelere rağmen Türkiye'de uzun süre devam eden bir özelleştirme çalışmaları görülmektedir.

Tablo: 1 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme(1980-2017)

Yıl	DYY Akım (Milyar \$)	GSYH (Milyar \$)	Ekonomik Büyüme (%)
1980	0.02	68.8	-2.4
1990	0.7	150.7	9.3
2000	1.0	273.0	6.6
2005	10.0	501.4	9.0
2006	20.2	552.5	7.1
2007	22.0	675.8	5.0
2008	19.9	764.3	0.8
2009	8.6	644.6	-4.7
2010	9.1	771.9	8.5
2011	16.1	832.5	11.1
2012	13.6	874.0	4.8
2013	12.8	950.6	8.5
2014	12.5	934.2	5.2
2015	17.3	859.8	6.1
2016	12.0	863.7	3.2
2017	10.8	800*	7.2*

Not: *2017 yılı GSYH verileri, kamuoyuna yansıyan TÜİK tahmini değerlerdir.

Kaynak: Aktaran (Hüseyin USLU; Nisan 2018).

Tablo 1'de, 2000 yılından önce (yüzde 1)'in altında en düşük seviyede seyreden doğrudan yabancı sermaye akımların aynı dönemde GSYH ile büyüme oranları arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir. 1980'de doğrudan yabancı sermaye akımı (0.02) milyar dolar iken, GSYH 68 milyar dolar, ekonomik büyüme (yüzde -2,4) dolayında olduğu görülmektedir. 1990 yılında doğrudan yabancı sermaye miktarı (yüzde 0,7)'ye yükselmiştir. Bu artışla beraber, GSYH 150,7 milyar dolara yükselmiştir, ekonomik

büyüme (yüzde 9,3) olarak gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı sermaye akımlarına karşılık GSYH ve ekonomik büyüme oranlarında gözlenebilen artışlar meydana gelmiştir. Doğrudan yabancı sermaye akımlarının GSYH'nin ve ekonomik büyümenin artışına olan katkısı Suriye göçü sürecinde de görülmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye miktarında 2009'da (yüzde 8,6), 2010'da (yüzde 9,1) bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün temel nedeni 2008 yılında meydana küresel ekonomik kriz olarak görülmektedir. Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye miktarında 2011 yılında yüzde 16,1 oranında bir artış olmuştur. 2011 yılında meydana yüksek artışın, hükümetin ekonomik reformlarının katkıları yanında 2011 yılı ilk çeyreğinde Suriye'den Türkiye'ye göç yolu gelen yabancı sermayenin de katkısı bulunmaktadır. Doğrudan yabancı sermayenin, GSYH'nin artışı ve azalışı, ekonomik büyüme ve kalkınmanın istikrarı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır

Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye girişi 2007 yılında 22 milyar dolar ile en yüksek miktarda seyretmiştir, aynı dönemde GSYH içindeki oranı 675,8 milyar olmasına rağmen büyüme (yüzde 5,0)'de kalmıştır. 2008 yılında 19,9 milyar dolar olarak gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye miktarı GSYH içindeki oranı 764,3 gibi yüksek bir miktar oluşturmasına rağmen bu dönem büyüme oranı (yüzde 0,8)'e kadar gerilemiştir. 2009 yılında benzer bir durum söz konusudur, sermaye girişi 8,6 milyar dolara kadar düşerken GSYH içindeki payı 644,6 milyar dolarda kalmıştır, önemli bir düşüş yaşanmadığı halde, büyüme oranı (yüzde -4,7)'ye kadar düşüş göstermiştir (Tablo 1).

2008 yılında meydana gelen krizin etkili olduğu bu süreçte 2010 yılında 9,1 milyar dolar doğrudan yabancı sermayenin giriş yaptığı Türkiye ekonomisi (yüzde 8,5) oranında büyüme göstermiştir. Türkiye, 2012 yılında 191 milyar dolar ile en yüksek sermaye stokuna sahiptir, ancak 2013 yılında bu oran 133 milyar dolara düşmüştür. Bu düşüşün temel nedeni, doğrudan yabancı sermaye akımları artmasına rağmen, stokta azalma meydana gelmesi ülkeden tasfiye edilmiş ve başka ülkelere taşınmış yabancı sermaye yatırımlar gösterilebilir (Uslu, 2018: 513). 2011 yılında doğrudan yabancı sermaye artışındaki miktarda bir düşüş yaşanmasına rağmen 2017 yılına kadar artış yüksek oranda devam etmektedir. Aynı dönemde büyüme oranlarında istikrar görülmektedir.

Türkiye son 15 yılda uyguladığı ekonomik, sosyal ve hukuki reformlarla dünya ekonomisi arasında 13. sırada yerini almıştır. Avrupa Ülke Çekiciliği Araştırması'na göre Türkiye 2017 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımı açısından 2016 yılına kıyasla üç derece yükselmiş ve Avrupa'da en popüler 7. ülke olmuştur (URL 2; URL 4).

Türkiye, 2017 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımı proje bazında bir önceki yıla oranla yüzde 66 artışla, 229 adet projeye ev sahipliği yapmıştır. Bu performans ile Avrupa'da gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımı projelerinde de (yüzde 3) paya sahip olmuştur. Türkiye'deki toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişi 2002 yılına kadar sadece 15 milyar ABD doları seviyesinde iken, 2003-2017 yıllarında 193 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir (URL 2; URL 4).

Son 15 yılda Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarının büyük bir bölümü Avrupa, Kuzey Amerika ve Körfez Ülkeleri'nden gelmiştir. Asya'nın payı da önemlidir. Türkiye'ye giriş yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kaynağı olan ülke ve sermaye sıralamasında İngiltere (yüzde 11.90) ile ilk sırada yer almaktadır. Hollanda (yüzde 11.60), ABD (yüzde 9.30), İspanya (yüzde 6.60), Almanya (yüzde 6.50), Rusya (yüzde 6.10), Avusturya (yüzde 6.10), Azerbaycan (yüzde 4.00), Körfez ülkeleri (yüzde 9.40), diğer ülkeler (yüzde 23.55), Çin (yüzde 1), İsviçre (yüzde 1.70), Japonya (yüzde 2) ile yabancı sermaye yatırımlarında pay sahibi olan ülkelerdir (URL 4).

Yabancı ülkelerden Türkiye'ye sermaye transferi yapan şirketlerin sayısı 2002 yılında 5 bin 600 iken, 2017 yılı sonunda 58 bin 400'e yükselmiştir (URL 5). Türkiye, 2012 yılından bu güne kadar Batı Asya ülkeleri içinde en çok uluslararası doğrudan yatırım alan ülkedir, son yıllarda uyguladığı ekonomik, sosyal ve hukuki reformlarla satın alma gücü paritesine göre dünyanın 13. büyük ekonomisine sahip olmuştur. Türkiye dinamik iç pazarı, genç nüfusu, rekabetçi özel sektörü, teknolojik alt yapısı, ulaşım olanakları ve stratejik konumu ile yabancı yatırımcıya cazip fırsatlar sunmaktadır.

Tablo 2: Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı (Şirket Sayısı)

Ülkeler	1954-2012	2013	2014	2015	2016	2017	Ocak- Ekim		1954-2018/ Ekim
	(Birlikli)						2017	2018	Toplam
AB Ülkeleri	16.620	1.341	1.304	1.276	1.125	943	758	565	23.174
Almanya	5.226	412	372	433	401	297	242	181	7.322
Hollanda	2.119	156	140	148	127	118	93	67	2.875
İngiltere	2.439	162	136	151	95	104	79	45	3.132
İtalya	1.019	102	102	90	63	46	40	29	1.451
Diğer AB Ülkeleri	5.817	509	554	454	439	378	304	243	8.394
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	3.667	338	317	347	273	375	316	247	5.564
Afrika Ülkeleri	757	207	306	390	402	505	397	458	3.025
Kuzey Amerika	1.546	135	112	152	147	115	93	82	2.289
A.B.D.	1.297	106	91	125	107	84	66	52	1.862
Kanada	249	29	21	27	40	31	27	30	427
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	178	24	17	23	16	13	13	27	298
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	7.850	1.367	2.242	2.962	3.192	3.941	3.023	4.284	25.838
Diğer Asya	2.402	316	327	379	377	459	374	351	4.611
Çin Halk Cum.	494	71	96	96	84	95	81	70	1.006
Güney Kore Cum.	231	30	25	14	11	27	24	5	343
Diğer	1.677	215	206	269	282	337	269	276	3.262
Diğer Ülkeler	367	31	45	29	37	23	18	10	542
Toplam	33.387	3.759	4.670	5.558	5.569	6.374	4.992	6.024	65.341

Kaynak: (URL 5)

Uluslararası sermayeli firmaların ülkelere göre dağılımına göre, 1954-2012 yılları arasında bölgesel düzeyde Türkiye'ye en fazla doğrudan yabancı yatırım yapan firma sayısı AB'nden, en düşük firma sayısı ise Afrika ülkelerinden geldiği görülmektedir. Aynı dönemde ülkeler arasında en fazla doğrudan sermaye akışı yapan firmaların geldiği ülkeler arasında Almanya ilk sırada yer almaktadır. Almanya'dan sonra Hollanda ve İngiltere gelmektedir. Ayrıca, 2013 yılından sonra hem AB'nin hem de ülke bazında Almanya'nın ve diğer AB üyesi ülkelerinden Türkiye'ye yatırım yapan firma sayısında önemli oranlarda düşüş meydana gelmiştir. AB ülkeleri arasında en çok İtalya'dan gelen yabancı firma sayısında büyük düşüş görülmektedir, 2013 yılında İtalya'dan gelen firma sayısı, 2018 yılında 29'a kadar düştüğü görülmektedir (Tablo 2).

2016'da liman işletmeciliği alanında önemli yatırımları olan Birleşik Arap Emirlikleri menşei DP World, Yarımca'da 650 milyon dolarlık yatırım yapmıştır. Bank of China 2017 yılında 2,6 trilyon dolarlık sermayesi ile Türkiye'de bankacılık yapmak için gerekli lisansı alarak faaliyetlerine başlamıştır. Amerikan Procter & Gamble şirketinin Gebze'de 80 milyon dolarlık yatırımla kurduğu fabrikadır (URL 2).

2017 yılında yenilenebilir enerji sektörüne katılan, rüzgâr türbini kanat tasarımı ve üretimi sektörünün öncü kuruluşlarından biri olan LM Wind Power, daha temiz bir dünya için faaliyetlerine hızla devam ediyor. LM Wind Power, İzmir Bergama'daki tesisini genişletmek için 2019 yılının sonuna kadar 30 milyon dolarlık yatırım yapma kararı alarak, istihdam ettiği 450 dolayında çalışanına ilave olarak 300 kişi daha istihdam etmeyi planlamaktadır. Temmuz 2017'de açılan Bergama tesisi, LM Wind Power'ın dünya çapındaki 15'inci yenilenebilir enerji bünyesine katılmasından sonra faaliyete geçirdiği ilk yeni kanat üretim tesisi olma özelliğini taşıyor. Dünya çapında 14 bin dolayında çalışanı olan firma, 30 yıldır tecrübesiyle, kanat üretimi kadar kanat tasarımına da büyük önem vermektedir. Bugün dünyadaki her beş rüzgâr türbinin biri LM Wind Power markasını taşımaktadır (URL 6).

Tablo 3: Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	1954-2012	2013	2014	2015	2016	2017	Ocak- Ekim		1954-2018/ Ekim
	(Birikimli)						2017	2018	Toplam
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	516	39	70	47	83	80	67	87	922
Madencilik ve Taşocakçılığı	640	25	17	27	21	28	15	19	777
İmalat Sanayii	5.020	321	379	461	426	432	302	474	7.513
<i>Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı</i>	517	15	13	16	12	16	12	24	613
<i>Tekstil Ürünleri İmalatı</i>	485	17	39	63	70	38	19	36	748
<i>Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı</i>	554	37	48	36	30	28	23	52	785
<i>B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı</i>	423	28	37	28	23	34	21	49	622
<i>Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı-Römork İmalatı</i>	265	10	11	18	19	10	5	13	346
<i>Diğer İmalat</i>	2.776	214	231	300	272	306	222	300	4.399
Elektrik, Gaz ve Su	808	141	141	178	140	129	111	78	1.615
İnşaat	3.051	300	360	491	555	560	445	468	5.785
Toptan ve Perakende Ticaret,	10.992	1.626	2.143	2.378	2.391	2.923	2.291	2.954	25.407
Oteller ve Lokantalar	1.866	83	99	111	134	116	94	170	2.579
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	3.092	396	505	584	569	645	500	548	6.339
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	342	25	12	17	19	15	12	11	441
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	5.342	635	712	958	933	1.074	838	890	10.544
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	1.718	168	232	306	298	372	317	325	3.419
Toplam	33.387	3.759	4.670	5.558	5.569	6.374	4.992	6.024	65.341

Kaynak: (URL 5)

Uluslararası sermayeli firmaların sayılarının sektörlere göre dağılımı incelendiğinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının daha çok toptan ticaret, imalat sanayi ve inşaat sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Yabancı sermaye yoğunluğu 2018 yılına kadar imalat sektörü, toptan ticaret sektörü ve inşaat sektöründe ve diğer (oteller ve lokantalar, ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri) alanlarda artış göstermiştir. Elektrik, gaz ve su sektöründe yabancı sermayeli firma girişinde 2013-2018 yılları arasında yaklaşık yüzde 50 oranında bir düşüş yaşanmıştır.

Türkiye’de 2017 yılında daha çok Güney Kore ve İspanya’nın yatırımları görülmektedir. Güney Kore sermayeli HANWHA Q Cells-Kalyon Enerji Konsorsiyumu, Karapınar’da 1,3 milyar dolarlık yatırımla, 1 GW’lık güneş enerjisi santrali ihalesini almıştır (URL 7). İspanyol BBVA şirketi, 900 milyon dolar ile Garanti Bankası’ndan yüzde 9,95 ek hisse satın alarak Türkiye pazarına giren yabancı şirketlerdir (URL 8)

Türkiye-Güney Kore ekonomik ilişkileri son on yıl içinde artış göstermiştir. Güney Kore şirketlerinin Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımlarının payı 2017 yılının ilk yarısında 2,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (URL 5). 2017 yılında Unilever-Türkiye, Konya’da, 350 milyon Euro değerinde bir tedarik zinciri ekosistemi kurarak Türkiye’deki yatırımlarına ek yatırımlar yapmıştır (URL 16).

İlk yerli savaş uçağı TF-X’in motorlarını üretmek için Kale Grubu ile İngiliz Rolls-Toyce şirketi arasında ortak bir girişim kurulmuştur (URL 9). 2017 yılında Danimarkalı bir şirket olan LM Wind Power’ın İzmir’de rüzgâr türbini üretim tesislerinin yatırımları gerçekleşmiştir (URL 7). 2017 yılı Türkiye ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımların yoğun olduğu bir yıl olmuştur.

Dünyada 30 ülkede yaklaşık 10 milyar dolarlık varlığı, ayrıca Türkiye’de 1 milyar dolarlık yatırımı ve Türkiye’de gelecek yıllarda yatırımlarını da 4 milyar dolar olarak planlayan Dubai merkezli Abraaj Group, Acıbadem Hastaneleri, Acıbadem Sigorta, Hepsiburada ve Fibabank’tan sonra Türkiye’nin lojistik devlerinden Netlog’a ortak oldu. 30 ülkede 17 ofisle hizmet veren şirketin bugüne kadar 10 milyar dolarlık fon yönettiği, bu fonun 7,7 milyar dolarının şirketlerde yatırım olarak yapıldığı ifade edilmektedir (URL 7).

Tablo 4: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayılarının İllere Göre Dağılımı (İlk 10 İl)

İl	Şirket Sayısı (1954-2018/Ekim)
İSTANBUL	40.007
ANTALYA	5.534
ANKARA	3.153
İZMİR	2.645
MERSİN	2.393
GAZİANTEP	1.979
MUĞLA	1.693
HATAY	1.308
BURSA	710
AYDIN	687
Diğer İller	5.232
Toplam	65.341

Kaynak: (URL 5)

Uluslararası sermayeli şirketlerin illere göre dağılımı incelendiğinde, 65 bin 341 uluslararası sermayeli şirketin 40 bin 341'i İstanbul'da, 5 bin 534'ü Antalya'da, 3 bin 154'ü Ankara'da, 2 bin 645'i İzmir'de ve 2 bin 393'ü Mersinde, bin 979'u Gaziantep'te faaliyet göstermektedir (Tablo:4).

Alman Siemens Gamesa-Türkerler Enerji-Kalyon İnşaat işbirliğinde 1 GW kapasiteli rüzgâr enerjisi santrali kuruluşu anlaşması yapılmıştır. Ayrıca aynı yıl Anadolu Grubu iştiraklerinden Coca-Cola Isparta'da bir üretim tesisi kurmuştur. Avusturya merkezli Hamburger Containerboard firması Kütahya'da, 300 milyon avro değerinde bir yatırımla kâğıt fabrikası kurmuştur. Schmitz Cargobull firması Adapazarı'nda treyler fabrikası, A.Schulman firması Tekirdağ'da petrokimya fabrikası kurmuştur (URL 2).

Dünya genelinde yaklaşık 138 bin 700 çalışanı ve 37,8 milyar dolar grup satışıyla 43 ülkede faaliyet gösteren Mitsubishi Electric, Türkiye'de yıllık 1 milyon ünite olan ev tipi klima pazarı hızla büyütme kararı aldı. Türkiye Mitsubishi Electric için klima ve soğutma sistemleri segmentinde en önemli pazarlar arasında yer almaktadır. Japon Mitsubishi Electric Manisa Organize Sanayi Bölgesi'nde 380 milyon lira yatırımla soğutma sistemleri sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu tesis, Mitsubishi Electric'in Avrupa'daki ilk ev tipi klima fabrikası olarak bilinmektedir (URL 10).

Cisco, dünya çapındaki 10'uncu inovasyon merkezi olarak kabul edilen "İstanbul Teknik Üniversitesi Arı Teknokent"i bünyesinde açtı. Alman Thyssen Krupp şirketi ise, Kocaeli'de kurduğu yürüyen merdiven fabrikasının açılışını gerçekleştirdi (URL 2).

Türkiye'de yabancılar tarafından kurulan tüm şirketler içinde Suriyeli işletmelerin (15 bin dolayında Suriye sermayeli ve Suriye ortak sermayeli şirket) oranı yüzde 20 dolayındadır, bu işletmelerin toplam yabancı sermaye miktarı içindeki payı ise 1,2 milyar TL'dir. Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında Suriyeli sığınmacıların yatırım miktarı yaklaşık beşte bir oranındadır (URL 11).

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ile Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların yatırımları ile ilgili yaptıkları araştırmada, Türkiye'de 2017'ye kadar 9 bin 978 ortak sermayeli şirketin kurulduğu ve şirketlerin ortalama olarak 7,3 kişiyi istihdam ettiği açıklanmaktadır. Araştırmada ayrıca, yatırımcıların yüzde 60'na yakınının başarılı olduğu ve Suriyeli yatırımcıların (yüzde 71)'inin ülkesine bir daha dönmek istemediği vurgulanmaktadır. Suriyeli şirketlerin (yüzde 66)'sının mikro ölçekli ve (yüzde 71)'inin ise hizmet sektöründe faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir. 2018 Eylül ayı içinde toplam sermayesi 28,9 milyon TL dolayında olan 163 Suriye ortak sermayeli şirket kurulmuştur. Bir önceki yıla göre, Suriye sermayeli şirket sayısında yüzde 85,2 artış olurken, Suriyeli şirketlerin sermayesi de toplamda yüzde 144,7 artmıştır. Bir başka ifade ile 2018 Eylül ayı itibarı ile yabancı ortak sermayeli kurulan bin 377 şirket içinde 163'ü Suriye ortak sermayeli şirket olmuştur (TEPAV, 2018). Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu illerin 2011-2018 ihracat verileri ile aynı illerin 2010 yılı ve öncesine ait ihracat verileri

karşılaştırıldığında Suriye sermayeli şirketlerin küçük istisnalar hariç, her yıl artan oranlarda ihracata katkı yaptıkları görülmektedir. Bu iller arasında en çok Bursa, Hatay, Mersin, İstanbul Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa bulunmaktadır.

Suriyeli şirketlerin 8 yıl içinde Türkiye ekonomisine katkıları 1,5 milyar dolara yakındır. Suriyeli sığınmacılar, sadece 2017 yılında 2 bin dolayında şirket kurarak 90 milyon dolarlık yatırım yapmıştır (URL 12). Merkezi New York/ABD’de bulunan Building Markets’in, Hikâyenin Öteki Yüzü: Suriyeli Kobiler Üzerine Bir Pazar Araştırması çalışmasında, Suriyeli şirketlerin sayı olarak yabancı yatırımcılar arasında Almanya’dan sonra ikinci sırada yer aldığı ifade edilmektedir. Suriyeli şirketlerin çoğunluğu Gaziantep ve İstanbul’da kurulmuştur (URL 17; Gaziantep Sanayi Odası; 2018). Şanlıurfa’da 476 dolayında Suriyeli şirket kurulmuştur (ŞUTSO, 2018).

Güney Koreli lojistik, otomotiv ve inşaat şirketi Halla Group, İstanbul Ticaret Odası (İTO) aracılığıyla faaliyete geçirdiği şirketiyle, 1 milyar dolarlık otomotiv parçasının bölgesel dağıtımını Türkiye’den yaparak yaklaşık 15 bin dolayında kişiye 15 bin kişiyi istihdam etmiştir (URL 13).

Temmuz 2017 tarihi itibari ile Güney Kore’nin Türkiye’de toplam 2,4 milyar ABD Doları yatırımı bulunmaktadır. Bu yatırımın 700 milyon ABD Dolarlık kısmı 2016 yılında gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de 30 Haziran 2017 itibariyle 55 bin 205 yabancı sermayeli firma bulunmaktadır ve bunların 326’sı Güney Kore sermayesine sahip firmalardır (URL 5).

6. SONUÇ

Dünyada çok sayıda gelişmekte olan ülke, ekonomik kalkınma düzeyleri farklı olsa da yeni teknoloji kullanmak, kaynak ihtiyacını karşılamak, yatırım tecrübelerini artırmak ve ekonomik kalkınmada istikrar sağlamak amacı ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelere çekmek için ekonomik, politik ve hukuki birçok değişime gitmektedir.

Bir ülkede ekonomik faaliyetlerin istikrarlı devam etmesi dış kaynak yoğunluğu ile yakından ilişkilidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları tercih ettiği ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmeleri üzerinde daha çok olumlu etkiler yapmaktadır. Doğal kaynakların verimli kullanılması, yeni teknoloji transferi, enflasyonun ve işsizliğin düşürülmesi, istihdam ve ihracat artışı, dış ticaret açıklarının kapanması, döviz girdisinin artışı eve marka kültürünün önem kazanması gibi birçok konuda ev sahibi ülkeye katkısı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bazı ülkelerde politik ve ekonomik nedenlerden dolayı kısıtlanmaktadır. Bu ülkelerden biri de Türkiye’dir. Türkiye’ye yönelik sermaye akışı, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar bazı dönemlerde politik sorunlar, bazı dönemlerde ekonomik krizler ve terör olayları nedeni ile yavaşlamıştır. Bu durağan durumun Türkiye ekonomisinde olumsuz etkileri zamanla ortaya çıkmıştır. Özellikle askeri darbeler sermaye akışını tamamen durduran ve ülkeden çıkmasının hızlandırıcı etkiler yapmaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nde 1960 ve 1980 yıllarında iki askeri darbe ile 2016 yılındaki darbe girişimleri Türkiye’nin ekonomik açıdan önemli kayıplara yol açmıştır. Bu kayıplar arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımları önemli yer almaktadır. Türkiye’nin kalkınmasına engel teşkil eden bu tür siyasi gelişmelerin engellenmesi makroekonomik değerlerin iyileşmesine katkı sağlayacaktır.

En güçlü oranda büyüme gösteren ülkeler sıralamasında da Dünya’da ilk üç sırada, AB’de ise ilk sırada yer alan Türkiye, U.S. News’in, Dünyanın nüfus ve ekonomi bakımından en güçlü ülkeleri araştırmasında, 100 ülke arasında ilk 16 ülke arasında yer almaktadır (URL 14).

Cumhuriyetten günümüze kadar Türkiye’ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının etkilerinin ve sonuçlarının analiz edildiği bu çalışmada, her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik itici ve çekici faktörlerin bulunduğu ve bu faktörlerin kalkınmaya önemli etkiler yaptığı tespit edilmiştir. İtici faktörler, özellikle Türkiye’nin dışa kapalı ekonomi politikalarının uygulandığı 1980’li yıllar öncesinde, ayrıca politik istikrarsızlığın hüküm sürdüğü 1977’li yıllardan sonra terör olaylarının meydana geldiği dönemlerde etkili olmuştur. Çekici faktörler ise hükümetin özelleştirme politikalarının başladığı 1980’li yıllardan sonra, ayrıca makroekonomik değerler de yaşanan istikrarlı sonuçların varlığında etkili olmuştur. Türkiye içinde bulunduğu coğrafi bölgeden dolayı birçok politik sorunla mücadele ederken, diğer taraftan ekonomik kalkınma ve büyümede önemli başarılar sergilemiştir. Sonuç olarak Türkiye’de, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının birçok hukuki ve politik engellerle karşılaştığı görülmektedir. 2001 yılında meydana gelen küresel krizin doğrudan yabancı

sermaye yatırımlarında için en büyük kayıplara neden olduğu ve en keskin engelleri içerdiği görülmüştür. Ekonomik ve politik birçok itici faktörlerin yabancı sermayenin girişinde önemli kısıtlamalara yol açmasına rağmen, yapısal değişimler sonunda Türkiye ekonomisi güçlü bir ekonomi olma yolunda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Sermayeyi teşvik eden ekonomik ve hukuki uygulamalar özellikle kriz dönemlerinde Türkiye ekonomisine güçlü bir direnç kültürü kazandırmıştır.

Sermaye ihraç eden küresel şirketler en çok hangi ülkede kar elde edecekse o ülkeye yatırım yapmaktadır. Yatırım yapılacak ülkenin çekici ve itici faktörleri sermayenin yönünü belirlemektedir. Türkiye ekonomisinde ekonomik ve siyasi istikrarsızlık bazı dönemlerde itici faktörleri yaratmış olsa da daha çok çekici faktörlere sahip bir yapısal özellik taşımaktadır.

Cumhuriyetten günümüze kadar Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımların etkilerinin ve sonuçlarının referans alınarak, gelecek yıllarda Türkiye ekonomisi için inovasyon hareketini başlatılmasında etkili olacak yeni ekonomik, sosyal ve hukuki politikaların küresel gelişmelere uygun olarak hayata geçirilmesi gerekiyor.

KAYNAKÇA

- BAYRAKTAR, F. (2003). *Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Türkiye Kalkınma Bankası, Genel Araştırmalar, Ankara.
- BEVAN, A., ESTRID, S. & MEYER, K. (2004). Foreign investment location and institutional development in transition economies, *International Business Review*, 13, 43-64.
- CALÒ, F. and PIZZUTILO, F. (2014). FDI Location Choices under Uncertainty: A Binomial Options-Based Approach. *Journal of Finance and Economics* 2(3),70-74.
- DEMİRCAN, H. (2003). *Dünya ve Türkiye'deki Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri*. Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- DOĞAN HABER AJANSI [DHA], (Temmuz 2008)
- DUNNING, J.H. (1994). Re-evaluating the benefits offoreign direct investment. *Transnational Corporations*, 3(1), 23-51
- ELDEM, V. (1994). *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*. 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- GAZİANTEP SANAYİ ODASI, [GSO], (2018). Suriyeli Şirket Sayısı
- GÖÇER, İ. ve PEKER, O. (2014). Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneğinde Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1), 1-17.
- GÖKYAYLA, C. D. & SÜREL, C. (2004). 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve Getirdiği Yenilikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6(2), 131-167.
- KARLUK, R. (2009). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. 12. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- KARAKOYUNLU, E. (1981). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Uygulaması*. İçinde II. Türkiye İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı, s.419-438, Ankara: DPT Yayını.
- KARLUK, R. (1983). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*. İTO Ekonomik Yayınlar Dizisi, No: 13, İstanbul.
- KARLUK, R. (2001). Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı. Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye. Ankara: TCMB Yayınları.
- MALLAMPALLY, P. & SAUVANT, K. P. (1999). Foreign direct investment in developing countries. *Finance and Development*, 36, 34-37.
- ÖZBALCI, S. (2015). Türkiye, Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi*, 2,(2), 88-100.

- ÖZCAN, B. & ARI, A. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği. *İÜ. İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 12, 65-88.
- PAMUK, S. (1994). Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913). 2. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- ŞANLIURFA SANAYİ ODASI [ŞUTSO], (2019). Suriyeli Şirket Sayısı.
- ŞİMŞEK, M. (2003). Analysis of Export Oriented Growth Hypothesis with The Data of Turkish Economy, 1960-2002. *Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 18(2), 43-63.
- TEZEL, Y. S. (1994). Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi (1923-1950). 3. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TEPAV (2007). Türkiye'nin Rekabet Gücü için Sanayi Politikası Çerçevesi, DPT Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Genişletilmiş Yayın), https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271230091r8142.Turkiye_nin_Rekabet_Gucu_icin_Sanayi_Politikasi_Cercevesi.pdf (Erişim: 15.11.2019)
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI [TCMB], (2017). Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu 2017-III.
- TÜRKİYE SERMAYE PİYASALARI BİRLİĞİ RAPORU (2010). https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/SP_Rapor_2010.pdf (Erişim, 28 Haziran 2019).
- TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ [TOBB] (2017). Sanayi Kapasite Raporu.
- USLU, H. (2018). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yapısal Kırılmalı Bir Analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(69),507-529.
- YAVAN, N. ve H. Kara, (2003). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1),19-42.
- URL1 [http://www.furkanlardanismanlik.com/index.php/mevzuat/kanunlar/320-6224-sayili-yabanci-sermayeyi-te% C5% 9Fvik-kanunu.html](http://www.furkanlardanismanlik.com/index.php/mevzuat/kanunlar/320-6224-sayili-yabanci-sermayeyi-te%C5%9Fvik-kanunu.html) (Erişim: 16.09.2019).
- URL2 <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>
- URL3 <http://www.atam.gov.tr>
- URL4 <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Eski+Raporlar/Odemeler+Dengesi+ve+Uluslararası+Yatırım+Pozisyonu+Raporu/2017> (Erişim: 16.09.2019).
- URL5 <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/guney-kore-cumhuriyeti/ulke-profilu/dogrudan-yabanci-yatirimlar> (Erişim: 28.05.2019).
- URL6 <http://www.investinizmir.com/tr/39300/Ruzgar-Turbini-Kanat-Ureticisi-LM-Wind-Power-Izmirde-Buyuyor> (Erişim: 04.07.2019).
- URL7 <https://www.dunya.com/sirketler/dubaili-abraaji-ortak-alan-netlog-satin-alma-pesinde-haberi-376095> (Erişim: 05.05.2019).
- URL8 <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1854732-7-yilin-en-dusuk-yabanci-yatirimi> (Erişim: 15.03.2019).
- URL 9 <https://www.star.com.tr/ekonomi/yerli-savas-ucagi-motoru-icin-dev-ortaklik-haber-1215577/> Erişim: 16.09.2019).
- URL 10 <https://tr.mitsubishielectric.com/tr/news-events/releases/local/2018/0208-a/index.html> (Erişim: 19.09.2019).
- URL 11 <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> (Erişim: 16.09.2019).

- URL 12 http://ingev.org/raporlar/Suriyeliler_Tarafindan_Kurulan_Sirketler_Icin_Potansiyel_Iyilestirme_Alanlari.pdf, (Erişim: 16.09.2019).
- URL 13 <https://www.cnnturk.com/ekonomi/guney-koreli-sirketten-1-milyar-dolarlik-turkiye-yatirimi> (Erişim: 13.09.2019)
- URL 14 <http://www.hurriyet.com.tr/galeri-2019un-en-guclu-ulkeleri-aciklandi-bakin-turkiye-kacinci-sirada-41094469/>
- URL 15 8615 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu; <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8615.pdf> (Erişim: 30.04.2019).
- URL 16 <http://www.turkishtradenews.com/unileverden-turkiyeye-son-10-yilin-en-buyuk-yatirimi.html> Erişim (03.03.2018).
- URL 17 https://buildingmarkets.org/sites/default/files/pdm_reports/another_side_to_the_story_tr-final-spr.pdf (Erişim: 15.04.2019).
- URL 18 <https://www.sondakika.com/haber/haber-turkiye-avrupa-akdeniz-hattinda-17-ulkenin-en/> (Erişim: 28.08.2019).
- URL 19 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4875-20030605.pdf> (Erişim: 14.03.2018).